

Informatīvais ziņojums

"Starpziņojums par PSRS okupācijas nodarīto zaudējumu aprēķiniem"

Komisijas PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma upuru skaita un masu kapu vietu noteikšanai, informācijas par represijām un masveida deportācijām apkopošanai un Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu aprēķināšanai (turpmāk – Komisija) starpziņojums sagatavots ar mērķi Ministru kabinetam sniegt pārskatu par Komisijas paveikto darbu kopš 2005. gada, kā arī par līdz 2022. gada beigām pabeidzamajiem darbiem, lai 2023. gadā Ministru kabinetā iesniegtu informatīvo ziņojumu par Komisijas darba rezultātiem laika periodā no 2005.–2022. gadam (turpmāk – Komisijas ziņojums). Komisijas darba mērķis ir noteikts Saeimas 2005. gada 12. maija deklarācijā "Deklarācija par Latvijā īstenotā Padomju Sociālistisko Republiku Savienības totalitārā komunistiskā okupācijas režīma nosodījumu" (turpmāk – Saeimas Deklarācija), kurā Ministru kabinetam uzdots izveidot šo Komisiju.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 446 "Komisijas PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma upuru skaita un masu kapu vietu noteikšanai, informācijas par represijām un masveida deportācijām apkopošanai un Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu aprēķināšanai nolikums" 2.3. punktā Komisijai noteikto funkciju ir aprēķināti Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma nodarītajiem zaudējumi.

Komisija darbs iesākts 2005. gada 5. augustā. Saskaņā ar iesniegto pieprasījumu 2006. gadā darbam tika nodrošināts 134 000 LVL liels finansējums, bet 2007. un 2008. gadā – 200 000 LVL liels finansējums gadā. Taču 2009. gadā finanšu krīzes ietekmē darbs tika apturēts uz nenoteiktu laiku.

Lai iesāktais darbs un ieguldītie valsts līdzekļi neietu zudumā, daļa no Komisijas locekļiem un tās darbā iesaistītajiem zinātniekiem nodibināja biedrību "Latvijas Okupācijas izpētes biedrība" (sabiedriskā labuma organizācija) (turpmāk – LOIB). Biedrība sāka aktīvu darbu: noorganizēja 2 nacionālā līmeņa un 3 starptautiskas konferences Rīgā un Briselē, izdeva 2 metienos un prezentēja grāmatu "Padomju Savienības nodarītie zaudējumi Baltijā" un vairākas citas grāmatas, noorganizēja ~15 pasākumus un seminārus Saeimā, Eiropas Savienības mājā Rīgā u.c., notika starptautiska sadarbība ar ~10 valstīm utml. Pateicoties LOIB aktīvai darbībai, 2013. gadā Komisija varēja atsākt darbu sākotnēji ar 10 000 LVL finansējumu.

Komisijas darbs notiek sešos galvenajos virzienos:

1. Okupācijas rezultātā Latvijas valstij radītie demogrāfiskie zaudējumi
2. Latvijas tautsaimniecībai nodarītie zaudējumi
3. Finanšiālie zaudējumi
4. Militāri rūpnieciskā kompleksa radītie zaudējumi
5. Latvijas videi nodarītie zaudējumi
6. Juridiskā pamatojuma izstrāde.

Kopš 2015. gada darbs norit saskaņā ar 2015. gada 5. novembrī Baltijas valstu tieslietu ministru kopīgajā deklarācijā noteikto kopīgo darbu: "... zinātniski pamatoti veikt zaudējumu aprēķinus ...", saskaņojot aprēķinu metodoloģijas, panākt "... Baltijas valstu okupācijas pienācīgu izvērtēšanu starptautiskajā līmenī".

2022. gadā paredzēts sagatavot Komisijas 14 gadus ilgā darba apkopojumu, aptverot vairāk nekā 70 izstrādātos pētījumus par PSRS okupācijas laikā Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarītajiem zaudējumiem, kā arī apkopojot 62 veiktās ekspertīzes par šiem pētījumiem, lai 2023. gadā Ministri kabinetā iesniegtu Komisijas ziņojumu. Kopumā tas sastāda > 8000 lapaspušu apjomu.

Saskaņā ar Saeimas Deklarācijā noteikto Komisijai darbs būs jāturpina pie okupācijas režīma upuru skaitu precizēšanas, jāapkopo informācija par masu kapu vietām, jāstrādā pie represiju rezultātā Latvijas iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu apzināšanas, kā arī pie juridiski

un ekonomiski pamatotas prasības sagatavošanas iesniegšanai starptautiskajām tiesību institūcijām.

Satura rādītājs

1. Juridiskā pamatojuma izpēte	4
2. Okupācijas rezultātā Latvijas valstij radītie demogrāfiskie zaudējumi	5
3. Latvijas tautsaimniecībai nodarītie zaudējumi	7
4. Latvijas finansiālie zaudējumi	9
5. Militāri rūpnieciskā kompleksa radītie zaudējumi	11
6. Latvijas videi nodarītie zaudējumi	14
7. Dažādi pētījumi un aktivitātes vēstures izpētes jomā.....	16
8. Starptautiskā konference "Iedomātā savienība: dezinformācijas loma PSRS un Krievijas politikā"	18
Pielikumi.....	19

1. Juridiskā pamatojuma izpēte

Ievērojot Saeimas 2005. gada 12. maija deklarācijā "Deklarācija par Latvijā īstenotā Padomju Sociālistisko Republiku Savienības totalitārā komunistiskā okupācijas režīma nosodījumu", ietverto uzdevumu – joprojām uzturēt prasības pret Krievijas Federāciju par okupācijas rezultātā Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu – Latvijai kopā ar pārējām Baltijas valstīm nepieciešams apzināt starptautiskajā judikatūrā pastāvošo praksi, lai varētu sagatavot okupācijas zaudējumu atlīdzības prasījumu pret PSRS tiesību un saistību pārņēmēju Krieviju. Tāpēc bija jāapzina Latvijas zaudējumu aprēķināšanas tehnika, lai tā saskanētu ar starptautisko institūciju prasībām un lai tādejādi vērstu starptautisko organizāciju uzmanību uz Latvijas kompensācijas prasību. Svarīgākais aspekts ir tas, ka šo prasību ir jāuztur. Saskaņā ar starptautiskajām tiesībām pasīva rīcība jeb prasības neuzturēšana var nozīmēt arī prasības atsaukšanu un atteikšanos no savām tiesībām.

No 2016.–2021. gadam Komisijas uzdevumā ir izstrādāti šādi pētījumi:

Nr. p.k.	Pētījuma nosaukums	Autos, gads
1.	Analītisks pārskats par Latvijas prasījuma tiesību īstenošanas iespējām starptautiskajās tiesību institūcijās	M. Lejnietis, 2016
2.	Citu valstu pieredze prasījumu tiesību īstenošanā starptautisko tiesību institūcijās	I. Miļūna, 2017
3.	Latvijas prasības noformēšana par konkrētiem zaudējumiem pret Krievijas Federāciju starptautiskajām justīcijas institūcijām	I. Miļūna, 2018
4.	Starptautisko organizāciju ANO, Eiropas Savienības, Eiropas Padomes, EDSO pieredzes apkopojums prasības noformēšanai saskaņā ar starptautisko organizāciju izdotajiem dokumentiem	I. Miļūna, 2020
5.	Latvijas okupācijas zaudējumu atlīdzības prasības uzturēšana starptautiskajā arēnā	I. Miļūna, 2021

Šo pētījumu rezultātā kopā ar Igauniju un Lietuvu ir apzināta starptautiskajā judikatūrā pastāvošā prakse, lai varētu sagatavot PSRS okupācijas radīto zaudējumu atlīdzības prasījumu pret Krieviju kā PSRS tiesību un saistību pārņēmēju. Ir veikta analīze par Latvijas prasījuma tiesību īstenošanas iespējām starptautiskajās tiesību institūcijās. Ir apzinātas zaudējumu aprēķināšanas metodoloģijas Latvijas zaudējumu atlīdzības prasības noformēšanai pret Krieviju saskaņā ar starptautiskajiem standartiem:

- noskaidroti Latvijas argumenti zaudējumu atlīdzības prasības uzturēšanā starptautiskajās organizācijās, divpusējās attiecībās un citos formātos;
- salīdzināta Latvijas zaudējumu atlīdzības prasības uzturēšana ar līdzīgām citu valstu kompensācijas prasībām;
- izstrādāti priekšlikumi par turpmāko rīcību Latvijas zaudējumu atlīdzības prasības īstenošanā.

Minētie pētījumi tika nodoti Tieslietu ministrijas ekspertiem apsvērumu attiecībā uz zaudējumu prasības juridisko pamatojumu un priekšlikumu turpmākajai rīcībai sagatavošanai.

2022. gadā notiek darbs pie juridiskās informācijas apkopošanas, lai nostiprinātu Latvijas prasības pamatu, apskatot Latvijas praksi starptautiskajās organizācijās, divpusējās attiecībās un citos formātos, salīdzinot to ar līdzīgām citu valstu kompensācijas prasībām. Nepastāvot vispārējai saistībai, tiks apzinātas Latvijas – Krievijas domstarpības ar juridiski saistoša līdzekļa palīdzību, noskaidrojot iespējamo domstarpību risināšanas iespēju pastāvēšanu, kuras izrietētu no divpusējiem vai daudzpusējiem Latvijai un Krievijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem kā pirms II Pasaules kara noslēgtajiem, tā arī pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas slēgtajiem. Tiks izvērtēta starptautisko nolīgumu intertemporālās piemērošanas iespējamība valsts atbildības kontekstā.

2. Okupācijas rezultātā Latvijas valstij radītie demogrāfiskie zaudējumi

Padomju totalitārais okupācijas režīms radīja Latvijas iedzīvotāju skaita zaudējumus un daudzu represēto ilgstošu nodarbinātību ārpus Dzimtenes. Piecdesmit gadu laikā īstenotā Latvijas kolonizācija un indivīdu darbības ierobežojumi ietekmēja iedzīvotāju sastāvu un ataudzi, viņu dzīves kvalitāti un valdošās uzvedības normas visās dzīves jomās. Visām šīm pārmaiņām ir savas ilglaika demogrāfiskās, sociālās un morālās sekas, kas izpaužas iedzīvotāju sastāvā un rīcībā vēl joprojām pēc okupācijas izbeigšanās. To pilnīgāka apzināšana un izvērtējums Komisijas darbā prasījis noteiktu sistematizāciju, definējot un grupējot okupācijas sekas pēc skaidri iezīmētiem kritērijiem.

Kopš 2006. gada ir izstrādāti 19 pētījumi, kuriem veiktas 23 ekspertīzes:

Nr. p.k.	Pētījuma nosaukums, autors, gads	Ekspertīzes veicējs, gads
1.	Demogrāfijas aprēķinu metodoloģijas, J. Rudzāts, 2006	E. Vītoliņš, 2006 J. Riekstiņš, 2008
2.	PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma izraisītās demogrāfiskās sekas Latvijas pamatiedzīvotāju sastāvā. Demogrāfisko datu apzināšana, A. Orlovska, 2006	J. Riekstiņš, 2008 E. Vītoliņš, 2006
3.	Latvijā pieejamās informācijas un literatūras avotu par 1941. gadā deportētajiem Latvijas iedzīvotājiem apzināšana un kritiska izvērtēšana, J. Riekstiņš, 2006	Latvijas Valsts arhīva speciālisti, 2006
4.	Pieejamo statistikas datu par iedzīvotāju dabisko un mehānisko kustību laikā no 1945.–1959. gadam iegūšana un izvērtēšana, J. Rudzāts, 2007	J. Krūmiņš, 2007 U. Ušackis, 2007 P. Eglīte, 2007 J. Riekstiņš, 2008
5.	Latvijas iedzīvotāju kopskaita pieejamo datu precizēšana laikposmam no 1940. līdz 1959. gadam, tiešo demogrāfisko zaudējumu aprēķinu veikšana par visu PSRS okupācijas periodu, analītiska ziņojuma sagatavošana par cietušo skaitu, sastāvu un ietekmi uz iedzīvotāju dzimuma un vecuma struktūru, P. Zvidriņš, 2007	U. Ušackis, 2007 P. Eglīte, 2007 J. Riekstiņš, 2008
6.	PSRS okupācijas režīma Latvijai radītie netiešie demogrāfiskie zaudējumi. Černobiļas AES katastrofas seku ierobežošanā iesaistīto Latvijas iedzīvotāju skaits un zaudējumi, E. Vītoliņš, 2007	I. Šneidere, 2008 P. Eglīte, 2007 J. Riekstiņš, 2008
7.	PSRS okupācijas režīma Latvijai nodarītie cilvēkresursu un ekonomikas zaudējumi karadarbības laikā Afganistānā, I. Straume, 2007	P. Eglīte, 2007 U. Ušackis, 2007 J. Riekstiņš, 2008
8.	Par cilvēka vērtības noteikšanas (aprēķināšanas) metodikām, Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, 2007	Noorganizēts ekspertu seminārs, 2007
9.	Latvijas iedzīvotāju skaits 1939.–1941. gadam, E. Vītoliņš, 2008	U. Ušackis, 2009
10.	Informācijas apkopošana par Latvijas valsts zaudējumiem, kas radušies nodrošinot sociālās garantijas tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri cietuši PSRS politisko represiju rezultātā vai veicot Černobiļas atomelektrostācijas avārijas seku likvidācijas darbus, S. Krastiņa, 2008	J. Riekstiņš, 2008
11.	Latvijas iedzīvotāju skaita zaudējumi otrā pasaules karā: Latvieši Vācijas reihā un tās okupētajās teritorijās (1941.–1945.g.), K. Kangars	–

12.	Izmaiņas Latvijas iedzīvotāju skaita sastāvā otrā pasaules kara laikā (1939.–1945.) migrāciju un karadarbības sekas, K. Kangars	–
11.	Latvijas iedzīvotājiem radītie zaudējumi, dienējot PSRS okupācijas armijā, E. Vītoliņš, 2009	U. Ušackis, 2009
12.	PSRS okupācijas radītās ilglaika demogrāfiskās un sociālās sekas Latvijā, P. Eglīte, 2008	–
13.	Metodika demogrāfisko rādītāju "cilvēkgadi" pārrēķināšanai ekonomiskās mērvienībās, J. Počs, 2016	U. Osis, 2017
14.	Pētījums par Latvijā zaudētiem cilvēkiem PSRS okupācijas laikā strukturālā griezumā pa gadiem, LOIB, 2015–2018. gadam	–
15.	Latvijas Republikas pilsoņi PSRS urāna ieguves nomētnēs un kombinātos, t.s. "Urāna Gulagā" (1945–1950), B. Daukšs, 2014	J. Ciganovs, 2015
16.	Deportēto Latvijas iedzīvotāju bēgšana no Sibīrijas specnometinājuma vietām, J. Riekstiņš, 2016	–
17.	Okupācijas varas īstenotā militarizācija Latvijas PSRS vietējās pārvaldes struktūrās un sabiedriskās dzīves jomā, I. Upmalis, 2015	–
18.	Dokumentu krājuma sagatavošana "Latvijas attīrīšana no „pretpadomju elementiem” 1944. –1953.", J. Riekstiņš, 2021	–
19.	U.c. pētījumi, kas apkopoti Latvijas demogrāfisko rādītāju krājumā par PSRS okupācijas laiku 1939.–1990, LOIB, 2015.–2020.	–

Ekspertīzes veikuši demogrāfi, vēsturnieki, Latvijas Valsts arhīva speciālisti, ekonomisti.

Pētījumos konstatēts, ka PSRS valdījušā totalitārā režīma represiju radītie iedzīvotāju skaita zudumi un to sastāva deformācijas masveida kolonizācijas dēļ, kā arī okupācijas laikā pastāvējušie dzīves apstākļi ar daudzajiem darbības un informācijas ierobežojumiem ir nesuši postošas ilglaika sekas tautas ataudzei. Centralizēti plānotās ekonomikas sabrukuma izraisītās krīzes dēļ 20. gs. deviņdesmitajos gados piedzīvotais dzimstības katastrofālais kritums jau tā sarukušā iedzīvotāju skaita un deformētā sastāva apstākļos draud ar tautas izmiršanu. Šo draudu novēršana iespējama ar lielu līdzekļu ieguldījumu bērnu aprūpes un izglītošanas iespēju uzlabošanā, kā arī dzimstības veicinošo pasākumu nodrošināšanā.

Uz šo darbu pamata ir izstrādāts apkopojums "Okupācijas varu radītie demogrāfiskie zaudējumi Latvijā 1939.–1990." ar 15 sadaļām. Darbā iekļauti demogrāfiskie zaudējumi 1941. un 1949. gada deportāciju laikā un 2. pasaules kara laikā, pārskatīti jautājumi par emigrācijas un imigrācijas procesiem PSRS laikā, par represīvo iestāžu darbību, par dienestu okupācijas armijā un nacionālo partizānu pretošanās kustību, par kolonizācijas politiku un par tiešajiem un netiešajiem demogrāfiskiem zaudējumiem.

Šobrīd darbs notiek pie minētā apkopojuma koncentrēta teksta izstrādes, lai varētu izveidot kabatas formāta ~ 100 lapaspušu rokasgrāmatu par demogrāfiskajiem procesiem Latvijā no 1939.–1990. gadam. Šis darbs šogad tiks izdots elektroniskā formātā tīmekļvietnēm, kā arī grāmatas formātā.

3. Latvijas tautsaimniecībai nodarītie zaudējumi

Latvijas tautsaimniecībai nodarītos zaudējumus var novērtēt no dažādiem skatupunktiem:

– no vienas puses, var noteikt to līdzekļu vērtību, ko okupācijas varas iznīcināja vai izveda no Latvijas, kā arī iekšzemes kopproduktu (turpmāk – IKP) daļu, ko atsavināja ar nodokļu un cenu sistēmas palīdzību;

– no otras puses, var analizēt Latvijas neatkarības vardarbīgās iznīcināšanas rezultātus un piecdesmit Latvijai uzspiestos okupācijas un totalitārisma gadus. Tādejādi tiktu novērtēts kaitējums, kas izdarīts, iznīcinot Latvijas tirgus ekonomiku, kas bija atvērta pasaules tirgum un ievēroja Eiropas praksi un vērtības.

Pirmā pieeja lietderīga un pamatota īstermiņā. Taču, ņemot vērā, ka okupācija ilga divu paaudžu garumā un ka administratīvi noteikto cenu sistēma pēc sava rakstura bija patvaļīga, otrā pieeja ir vienīgā metode, ko var izmantot. Tas nozīmē, ka jādefinē kaitējums kā negatīva ietekme uz visas tautsaimniecības attīstību, ko parāda Latvijas neapstrīdamā atpalicība, salīdzinot ar Somiju un citām uz tirgus ekonomiku balstītām Rietumeiropas valstīm. Tā jānovērtē nacionālais ienākums, kas netika gūts pagātnē un netiks gūts nākotnē.

Lai izpildīto šo sarežģīto darbu, Komisija organizējusi šādus pētījumus:

Nr. p.k.	Pētījuma nosaukums, autors, gads	Ekspertīzes veicējs, gads
1.	Vienotā metodoloģija PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu aprēķināšanai naudas izteiksmē, G. Piņķe, 2006	J. Počs, 2006 A. Sproģis, 2006 J. Vitkovskis, 2006 J. Riekstiņš, 2008
2.	Latvijas okupācijas radīto zaudējumu aprēķinu metodikā izmantojamās valūtas noteikšana un aprēķini vērtību salīdzināšanai dažādos laika periodos, E. Dzanuškāne, 2006	R. Soms, 2007
3.	Latvijas pagātnes iespējamie attīstības scenāriji, kuri pamatoti ar tādu attīstīto kaimiņvalstu, kuras bija Latvijai līdzīgā situācijā pirms Latvijas okupācijas, bet nebija pakļautas totalitāram komunistiskam režīmam, izaugsmes raksturojumu piemēram, Somija un/vai Dānija (Austrija), J. Kalniņš, 2006	J. Počs, 2006 A. Sproģis, 2006 J. Vitkovskis, 2006 J. Riekstiņš, 2008
4.	PSRS okupācijas režīma radītie zaudējumi Latvijas lauksaimniecības nozarei, A. Sproģis, 2006	A. Boruks, 2007 J. Riekstiņš, 2008 (2007. gadā noorganizēta 12 ekspertu sanāksme)
5.	Latvijas attīstība makroekonomiskā līmenī 1935.–1949. gadam un lata devalvācijas ietekme uz to, J. Kalniņš, 2007	Z. Razmusa, 2008 I. Čurkina 2007
6.	PSRS okupācijas laikā izveidotās Latvijas tautsaimniecības struktūras ietekme uz ražošanas attīstības dinamiku pārejas periodā no komandekonomikas uz tirgus ekonomiku 1991.–1995. gadam un turpmākās izaugsmes potenciālu 1996.–2005. g., G. Piņķe, 2007	R. Počs, 2007 D. Ābele, 2007 Z. Razmusa, 2008
8.	Iekšzemes kopprodukta apjoms, ko Latvija būtu ieguvusi, ja nebūtu bijis PSRS okupācijas, J. Kalniņš, 2008	2009. gadā noorganizēta sešu ekspertu sanāksme

Kā tabulā atzīmēts (labajā pusē), katram pētījumam vismaz vienu ekspertīzi ir veikuši augstākā līmeņa tautsaimnieki, ekonomisti, vēsturnieki, finansisti, statistiķi u.c.

Lai varētu salīdzināt atsevišķu valstu attīstības līmeni, teorija iesaka izmantot nevis IKP

uz vienu iedzīvotāju, kas aprēķināts vienotā valūtā pēc valūtu maiņas kursa, bet gan ņemot vērā arī cenu līmeņu atšķirības atsevišķās valstīs – IKP pēc pirktspējas paritātes standarta. Par Latviju šādi aprēķini ir Pasaules Bankai, kā arī *Eurostat*. Bet tā kā pirktspējas paritātes aprēķini ir darbietilpīgi, tos pēc pilnas programmas neveic katru gadu. Jāņem vērā, ka Latvija šajās programmās iesaistījās tikai kopš 1993. gada. Tāpēc nepieciešams laika rindu izveidošanai par ilgstošāku periodu izmantot arī IKP fiziskā apjoma indeksus gan par kopējo IKP, gan arī par IKP uz 1 iedzīvotāju. Apvienojot abas šīs sistēmas, iespējams iegūt ilgstošākas laika rindas par IKP līmeni salīdzinājumā ar citām valstīm.

Veicot šos pētījumus, ir izdarīti secinājumi par valūtu aprēķiniem, par iekšzemes kopprodukta dinamiku salīdzinājumā ar vidējo rādītāju PSRS un IKP Latvijai līdzīgām brīvās ekonomikas valstīm, par atsevišķu tautasaimniecības nozaru attīstību, par radikālām izmaiņām tautsaimniecības struktūrā un to radītajām negatīvajām sekām pēc neatkarības atgūšanas, par pirktspējas paritātes salīdzinājumiem kā arī salīdzinājumu, kā Latvija būtu attīstījusies, ja nebūtu PSRS okupācijas režīma.

Tātad – dažādu valstu ekonomiskās attīstības līmeņu salīdzinājumiem vispiemērotākais rādītājs izrādījies IKP, kas novērtēts pēc pirktspējas paritātes standarta. Latvijas salīdzinājumiem ar Somiju, Austriju, Dāniju un ASV informācija atrodama Pasaules Bankas datu bāzēs un Pensilvānijas universitātes Starptautisko salīdzinājumu centra datu bāzēs. Tomēr šīs datu bāzes nav pilnībā saskaņotas. Tāpat tās neaptver visu mūs interesējošo laika periodu un par Latviju it sevišķi dod ierobežotu informāciju. Tāpēc salīdzinājumiem tika izveidotas integrētas datu laika rindas. Piemēram, tā aprēķināts Latvijas neiegūtais IKP uz vienu iedzīvotāju, rēķinot 2000. gada latos, salīdzinot ar Somijas līmeni, Latvija no 1951.–1990. gadam papildus būtu ieguvusi IKP par 123 mljrd. latu vairāk. Tomēr jāņem vērā, ka šādi iegūtie rezultāti zaudējumu novērtēšanā var sniegt tikai netieša veida informāciju.

Kopumā secinājumi – izvērtējot kopējos ekonomiskos zaudējumus kā PSRS okupācijas sekas, kas izriet no uzspiestās komandekonomikas, katra Latvijas iedzīvotāja vidējie ienākumi 1990. gadā būtu ~ 2 reizes lielāki, bet 2000. gadā būtu ~ 3 reizes lielāki salīdzinājumā ar faktiskajiem ienākumiem. Tie arī ir Latvijas valsts un tās iedzīvotāju aptuvenie faktiskie zaudējumi.

4. Latvijas finansiālie zaudējumi

PSRS okupācijas nodarīto zaudējumu aprēķināšanā ir jomas, kurās jāizstrādā zinātniski aprobētas aprēķinu metodoloģijas, lai pierādītu zaudējumu vai ieguvumu esamību un apjomu. Taču, veicot tīri finansiālos aprēķinus, zaudējumus vai ieguvumus var noskaidrot precīzi. Un tā līdz 2011. gadam aprēķini tika veikti pēc starptautiski atzītas metodoloģijas, salīdzinot vienas valsts attīstību ar citas līdzīgas valsts attīstību.

Latvijas Bankas arhīvā 2012. gadā nejauši tika atrasti oriģinālie PSRS laika finanšu dokumenti ar parakstiem un konkrētiem skaitļiem par Latvijas PSR finanšu apriti starp PSRS Centrālo budžetu un Latvijas PSR budžetu, kā arī dokumenti par līdzekļu izlietojumu 1946.–1990. gadam. Līdz ar to zaudējumu vai ieguvumu pierādījumus bija iespējams aprēķināt tieši, veicot vienkāršas aritmētiskas darbības.

Latvijas speciālisti konstatēja, ka arī Lietuvas un Igaunijas arhīvos ir atrodami tādi paši dokumenti, uz kuru pamata ir iespējams veikt Igaunijas PSR un Lietuvas PSR budžetu savstarpējo norēķinu ar PSRS aprēķinus un veikt strukturālu izdevumu – ienākumu analīzi. Līdz ar to Lietuvā kopš 2016. gada ir veikti šādi paši pētījumi un ir konstatēts, ka PSRS bija ieguvēja no Lietuvas PSR un saņēma vairāk, nekā PSRS budžets ieguldīja Lietuvā. Tāda paši atklājumi veikti arī Igaunijas budžeta aprēķinos. Līdz ar to varam secināt, ka PSRS piekopa koloniālo politiku, intensīvi izmantojot resursus savā labā no visām trijām Baltijas valstīm.

Uz arhīvos atrasto oriģinālo dokumentu pamata no 2014. gada ir izstrādāti pētījumi par faktisko finanšu apriti starp PSRS (centru jeb Maskavu) un Latvijas PSR:

Nr. p.k.	Pētījuma nosaukums, autors, gads
1.	PSRS militārā budžeta apjoms Latvijā 1946.–1990.gadam, G. Krūmiņš, 2013.–2015.
2.	Nodokļu un maksājumu kategoriju noteikšana Latvijas PSR budžeta pozīcijās, no kurām tika iemaksāti līdzekļi PSRS budžetā 1946.–1960. g., G. Krūmiņš, 2016
3.	Par iespējām veikt Igaunijas PSR un Lietuvas PSR budžetu savstarpējo norēķinu ar PSRS apzināšanu un par strukturālu izdevumu – ienākumu analīzi Igaunijas un Lietuvas arhīvos, G. Krūmiņš, 2016
4.	Latvijas un PSRS savstarpējo norēķinu bilance, ieņēmumu un izdevumu struktūra, Vidzemes augstskola, 2015.–2020.
5.	Latvijas PSR un PSRS budžeta izdevumu kompleksa analīze, identificējot izdevumu prioritātes un galvenās to pozīcijas 1946.–1990. g., G. Krūmiņš, Vidzemes augstskola, 2020
6.	Latvijas un PSRS budžeta izdevumu kompleksa analīze, identificējot izdevumu prioritātes un galvenās to pozīcijas 1961.–1990. gadam, G. Krūmiņš, Vidzemes augstskola, 2021

Par 1. pētījumu ekspertīzi veica prof. Dr. oec. Uldis Osis, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis;

Par 1. un 4. pētījumu ekspertīzi veica Jānis Počs, Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta pētnieks, docents, ekonomikas eksperts.

Strādājot ar šiem dokumentiem, atklājās krasā atšķirība starp PSRS deklarēto politiku un finanšu realitāti. PSRS okupācijas laikā un līdz pat mūsdienām oficiāli tika propagandēts, ka galvenās izdevumu pozīcijas Latvijas PSR ir investīcijas tautsaimniecībā un sociālie mērķi. Lielākā Latvijas sabiedrības daļā joprojām pastāv kļūdainais uzskats, ka PSRS okupācijas laikā Latvijas tautsaimniecībā, it sevišķi rūpniecībā, tika daudz investēts, ka tādejādi Latvija bija ieguvēja un saņēma vairāk, nekā deva PSRS budžetā. Taču realitātē izrādījās, ka nesamērīgi tēriņi tika novirzīti militāro un drošības struktūru darbības nodrošināšanai un ka vislielākā PSRS budžeta izdevumu pozīcija 1946.–1990. gadam bija PSRS militārie izdevumi.

Šobrīd Komisijas uzdevumā paveikts darbs Latvijas PSR un PSRS budžetu savstarpējo norēķinu apzināšanā un uz PSRS budžetu pārskaitīto atlikumu identificēšanā, kā arī Latvijas PSR budžeta ieņēmumu avotu un izdevumu struktūras apzināšanā.

Lai varētu noteikt Latvijas tautsaimniecībai nodarītos zaudējumus salīdzināmās cenās EUR (vai USD), 2017. gadā apzināti starptautiskie informācijas avoti (Apvienoto Nāciju Organizācijas, Pasaules bankas, Eiropas Savienības datu bāzes un publikācijas) un aprēķinu metodikas, kā arī iegūta informācija par IKP un valsts budžeta salīdzināmību. Pamatojoties uz šo informāciju, veikti koeficientu aprēķini IKP laika rindu aprēķināšanai no 1945.–2015. gadam 1990. gada, 2005. gada un 2015. gada salīdzināmās cenās USD vai EUR. Izmantojot iegūto koeficientu rindu, ir aprēķināti faktiskie finansiālie zaudējumi.

Kopumā PSRS politiku Latvijas teritorijā 1971.–1990. gadam ekonomiskajās kategorijās var raksturot kā koloniālu politiku, kad ievērojama iegūto līdzekļu daļa tika aizpludināta no Latvijas teritorijas, savukārt izdevumi Latvijas teritorijā daudz vairāk bija saistīti ar PSRS okupācijas režīma, nevis Latvijas iedzīvotāju interesēm. PSRS budžeta dotēšana no Latvijas PSR teritorijas 20. gs. septiņdesmitajos gados būtiski pieauga, līdz 1980.–1981. gadā sasniedza rekordlielus apjomus. Tas arī izskaidro, kāpēc aptuveni divām trešdaļām no PSRS budžeta izdevumiem Latvijas PSR teritorijā bija slepenības statuss.

PSRS koloniālā finanšu politikas analīzes rezultāti lielā mērā izskaidro, kāpēc Latvijas teritorija 20. gs. astoņdesmito gadu vidū un otrajā pusē, neraugoties uz ražošanas apjomu palielināšanos visās nozarēs, nonāca arvien dziļākā sociālekonomiskajā krīzē.

Komisijas ziņojumā plānots iekļaut analīzi par Latvijas PSR un PSRS budžetu savstarpējiem norēķiniem, par pārskaitītajiem atlikumiem uz PSRS budžetu gadu griezumā, par Latvijas PSR budžeta ieņēmumu avotu un izdevumu struktūru saistībā ar vēsturisko fonu, kā arī nosaukti kopējie finansiālie zaudējumi.

5. Militāri rūpnieciskā kompleksa radītie zaudējumi

Laikā no 1945. gada līdz 1990. gadam ne PSRS Aizsardzības ministrijā, ne citās ministrijās nosaukumu Militāri rūpnieciskais komplekss (turpmāk – MRK) nelietoja. Pēc PSRS propagandas oficiālās versijas, šāds MRK komplekss Padomju Savienībā nebija, bet tas pastāvēja tikai kapitālisma valstīs. Principā šo kompleksu atdalīt no valsts politiskās varas arī nevarēja, jo lielākā daļa Padomju Savienības Komunistiskā partijas, valdības un MRK vadītāju bija bijušās militārpersonas.

Pēc PSRS sabrukuma un arhīvu īslaicīgas atvēršanas, Krievijas vēsturnieki mēģināja veidot šādu padomju MRK definīciju: "Militārā ekonomika ir organizāciju, zinātniski pētniecisko iestāžu un rūpnīcu kopums, kas izpilda valsts aizsardzības militāro pasūtījumu, t.i., ražo produkciju un sniedz pakalpojumus aizsardzības interesēs". Tātad pēc būtības gandrīz visa Latvijas teritorijā esošā rūpniecība un daļa zinātnes arī bija MRK sastāvdaļa.

Komisijas uzdevumā 2007.–2017. gadam ir izstrādāti vairāki pētījumi, sagatavoti referāti divām konferencēm, kā arī izveidota kartotēka par PSRS karaspēka daļām Latvijas teritorijā:

Nr. p.k.	Nosaukums, autors, gads
1.	Vispārēja koncepcija par "PSRS militāri rūpnieciskā kompleksa (MRK), PSRS (Krievijas Federācijas -KF) bruņoto Spēku (BS) un Baltijas Jūras karaflotes (BF) nodarīto zaudējumu apzināšanu, aprēķināšanas metodikas izstrādāšanu un zaudējumu apmēru noteikšanu laika posmam, kad tie bija izveidoti Latvijas teritorijā 1939. gada līdz laikam, kad PSRS bruņotie spēki 1940. gadā okupēja Latviju un no 1944. gada līdz pilnīgas izvešanas pabeigšanai 1999. gadā atradās Latvijas Republikas teritorijā", I. Upmalis, 2007
2.	Pārskats par veikto pētījumu par "PSRS armijas, Baltijas Flotes (BF) un Militāri rūpnieciskā kompleksa (MRK) atrašanos Latvijas Kurzemes un Zemgales reģionos no 1944.gada līdz 1999.gadam", I. Upmalis, 2008
3.	PSRS bruņoto spēku nodarītie zaudējumi Latvijai, kad tie no 1939. līdz 1940. gadam bija dislocēti Latvijas teritorijā un no 1944. gada līdz 1994. gadam atradās Latvijā. Bijušo PSRS militāro objektu attēli 2008.–2009. gadam. Bijušo PSRS (KF) Bruņoto spēku karaspēka daļas dislokācijas vietas raksturojuma kartītes. 1939. gada Latvijā izveidoto PSRS karabāžu plāni. Ē. Tilgass, 2008
4.	Latvijas armijas materiāli tehnisko līdzekļu pārņemšana 1940. gada beigās – 1941. gada sākumam, J. Ciganovs
5.	Latvijas meži Otrā Pasaules karā, A. Vasiļevskis (nav pabeigts)
6.	PSRS okupācijas režīma Latvijā veiktās noslepkavošanas bez tiesas sprieduma un upuru skaits (1941.–1950.gadam), R. Jansons
7.	PSRS regulārās armijas un PSRS IeTK karaspēka noziegumi Latvijā un to nodarītais zaudējums (1944.–1956.gadam), R. Jansons
8.	PSRS un Latvijas PSR Iekšlietu komisariāta / Iekšlietu ministrijas (1940.–1991.) represīvā darbība Latvijā, R. Jansons
9.	PSRS un iekšlietu, drošības iestāžu un to Iznīcinātāju bataljonu PSRS iekšlietu /drošības iestāžu Iekšējā karaspēka, PSRS Aizsardzības tautas komisariāta pretizlūkošanas pārvaldes SMERS Latvijas valstij nodarīto zaudējumu aprēķināšanas iespējas, R. Jansons
10.	Bijušās PSRS (KF) Bruņoto spēku karaspēka daļas dislokācijas vietas apsaimniekošanas kartītes, I. Upmalis

11.	PSRS Militāri rūpnieciskā kompleksa darbība Latvijas PSRS rūpniecībā – viens no iemesliem Latvijas rūpniecības sabrukumam pēc neatkarības atgūšanas, I. Upmalis, 2014
12.	Digitālā kartotēka par PSRS karaspēku nodarītajiem zaudējumiem videi un tautsaimniecībai, I. Upmalis, 2015
13.	PSRS Militāri rūpnieciskā kompleksa ietekme uz produkcijas ražošanu vairāk nekā 130 Latvijas PSR vidējās un mazākajās rūpnīcās, I. Upmalis, 2018
14.	Par radītajiem zaudējumiem 1945.–1990. Latvijas tautsaimniecībai PSRS MRK rūpnieciskās ražošanas militarizācijas un mobilizācijas rezervju uzkrāšanas rezultātā, LOIB, 2019

Par 3. pētījumu ekspertīzi veica Dr.habil.sc.pol., Dr.iur. Tālavš Jundzis.

Par 5. pētījumu ekspertīzi veica Dr.phil. Juris Prikulis, Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta pētnieks.

Šajos pētījumos atklājies fakts, ka PSRS nepieredzēti lieli izdevumi no IKP veltīti militārām vajadzībām. Latvijas PSR budžets nebija izņēmums, tieši pretēji – kopumā izdevumu īpatsvars Latvijā 1946.–1990. gadam MRK un represīvo iestāžu vajadzībām bija līdz pat divām trešdaļām no kopējiem Latvijas budžeta izdevumiem. Atklājies, ka līdzīgi tēriņi bija arī Igaunijā un Lietuvā.

Militāros izdevumus var dalīt divās grupās – tiešajos un netiešajos. Tiešos militāros izdevumus ir vieglāk identificēt un precīzāk aprēķināt (ja ir pieejami attiecīgi dokumenti). Savukārt netiešie militārie izdevumi ietver sevī arī tādus aspektus, kā pārējās tautsaimniecības darbs militārā resora labā – rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnieku intelektuālā potenciāla izmantošana utt. Netiešos militāros izdevumus var traktēt dažādi, tanī skaitā uzskatīt par militārā resora pasūtījumiem, kas arī var sekmēt tautsaimniecības un zinātnes attīstību.

Pasūtījumu sadalīšana pa visām PSRS republiku rūpnīcām bija viens no veidiem slepenības nodrošināšanā. Tā piemēram, 1956. gada 28. aprīļa PSRS Ministru Padomes lēmumā konstatēts, ka slepeno ziņu PSRS ir tik daudz, ka tās apkopot vienā vairāku simtu lappušu lielā "Ziņu sarakstā" nav iespējams. Tāpēc šis lēmums PSRS Ministru Padomes Galvenās literatūras pārvaldes "Ziņu sarakstam" piešķīra "Galvenā ziņu saraksta" nosaukumu, līdz ar to atļaujot desmitiem PSRS ministriju un iestāžu izdot sava resora grāmatas "Atklātos iespaidāros, radio un televīzijas raidījumos publicēšanai aizliegto ziņu sarakstus". Grāmatas nodaļā "Ekonomiskā rakstura ziņas" sadaļa "Civīlā rūpniecība" nosaukta par ziņām, kuras padomju cilvēks nedrīkstēja uzzināt.

PSRS MRK savām interesēm pakļāva visas A grupas ražošanas nozares¹, kad kara vajadzībām tieši vai netieši strādāja 80% valsts mašīnbūves. Piemēram, padomju tanku ražošana pēc saviem apjomiem apsteidza visu NATO valstu tanku ražošanu kopā. Tajā pašā laikā ražošanas pamatfondi militārajā un civilajā mašīnbūvē pārstāja atjaunoties. Rezultātā valsts totālas militarizācijas dēļ tuvojās ekonomikas krahams. Uzkrājās ieroču kalni, kurus papildināja aizvien jaunāku un jaunāku paaudžu ieroči. Pamazām norisinājās sabiedrības militarizācija, kas ietekmēja arī dzīvesveidu un apziņu. Mākslīgi tika radīta ielenkta, bet par katru cenu noturama cietokšņa iemītnieku psiholoģija.

Par to, cik cieši okupācijas laikā bija integrēta Latvijas PSR saimniecība un sabiedrība PSRS tautsaimniecības un militārajās struktūrās, liecina šādi fakti: Latvijas teritorijā PSRS armijas izvešanas laikā (1992.–1994. g.) 25 rajonos (no 26) bija izvietotas Padomju Armijas daļas, darbojās 17 tieši PSRS Aizsardzības ministrijai pakļautas armijas tehnikas remontu rūpnīcas, gandrīz visās rūpnīcās un Latvijas Zinātņu akadēmijas daudzskaitlīgajās pētniecības iestādēs un institūtos bija izvietoti MRK pasūtījumi, Latvijas Zinātņu akadēmijas institūtos

¹Nozares, kas ietilpa PSRS ministriju un iestāžu izdotajās sava resora grāmatās, tika sadalītas grupā A (ražošanas līdzekļi, jeb t.s. smagā rūpniecība, tai sk. militārā) un grupā B (patēriņa priekšmeti).

strādāja ~30 tūkstoši darbinieku. Visiem rūpnīcu ražojumiem pēc MRK pasūtījuma bija slepena vai augstākā slepenības pakāpe.

Komisijas ziņojumā plānots iekļaut izvērstāku skaidrojumu par MRK darbību PSRS laikā Latvijas teritorijā, kā arī par tā ietekmi mūsdienās.

6. Latvijas videi nodarītie zaudējumi

Latvijas PSR pastāvēšanas laikā vides aizsardzības prasību īstenošana bija atstāta attiecīgo sektoru pārziņā. Piemēram, ģeoloģija bija tieši pakļauta Maskavas kontrolei, iekšzemes ūdeņus kontrolēja Meliorācijas un Ūdenssaimniecības ministrija, gaisa kvalitāti kontrolēja Valsts Hidrometeoroloģijas pārvalde, ar dabas aizsardzību nodarbojās Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība, ar zivju resursu aizsardzību nodarbojās Baltijas Zivsaimniecības pārvalde. Taču jāatzīmē fakts, ka visas šīs Latvijas PSR institūcijas nespēja ietekmēt lēmumus. Finansējums vides aizsardzības jomā visos jautājumos, kas nesaistījās tieši ar PSRS līmeņa ministrijām dotajiem uzdevumiem, Latvijas PSR, tāpat kā citviet PSRS, bija salīdzinoši mazs, ko noteica PSRS Valsts plānu komiteja.

Tūlīt pēc neatkarības atjaunošanas Latvijai trūka pietiekamas kapacitātes vides stāvokļa izvērtēšanai, tai skaitā vēsturiski mantotā piesārņojuma novērtēšanai, jo no PSRS mantotā vides pārvaldības sistēma bija fragmentāra. Tikai pēc Vides aizsardzības ministrijas izveidošanas 1993. gadā iesākās atbilstošas institucionālās sistēmas veidošana. Šajā laikā liela nozīme bija dažādu valstu atbalstam un no Pasaules Bankas finansētiem vides projektiem.

Komisijas uzdevumā izpildīti apjomīgi pētījumi par Latvijas vides vēsturisko piesārņojumu:

Nr. p.k.	Pētījuma nosaukums, autors, gads	Ekspertīzes veicējs, gads
1.	PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītie zaudējumi, SIA "Vides projekti", 2006	R. Bebris, 2007 J. Riekstiņš, 2008
2.	PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarīto zaudējumu aprēķināšana, SIA "Vides projekti" 2007	I. Puriņa, 2007 R. Bebris, 2007 J. Riekstiņš, 2008
3.	PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarīto zaudējumu novērtēšanas metodikas izstrāde, R. Bebris, 2007	I. Puriņa, 2007 J. Riekstiņš, 2008
4.	Priekšlikumu izstrādāšana par turpmāko darbu PSRS nodarīto vides zaudējumu aprēķināšanai, R. Bebris, 2008	J. Riekstiņš, 2008
5.	Bijušās PSRS un 90-tos gados Krievijas Bruņoto spēku karaspēka daļu darbības rezultātā Latvijas teritorijā un ekonomiskajā zonā Baltijas jūrā nodarītā kaitējuma noteikšana, SIA "Vides projekti", 2008	I. Puriņa, 2009
6.	PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarīto zaudējumu apkopojuma datu bāzes izveide, R. Bebris, 2009	—
7.	Vides sektora zaudējumu apkopojuma aktualizācija, R. Bebris, 2016	—

Pētnieciskos darbus veica valsts SIA "Vides projekti", kā arī vides eksperts no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Rolands Artūrs Bebris. Šiem pētījumiem tika veiktas ekspertīzes gan no vēsturiskā aspekta (J. Riekstiņš), gan no vides aizsardzības aspekta (I. Puriņa un R. Bebris).

Par Latvijas Vides aizsardzības fonda un Vācijas Vides fonda līdzekļiem tika realizēts arī SIA VentEko un UAB GmbH kopprojekts un sagatavota Vēsturiskā militārā piesārņojuma sanācijas koncepcija, uz kuras pamata tika veikti grozījumi likumā "Par piesārņojumu", atļaujot speciāli sagatavotiem komersantiem piedalīties militārā piesārņojuma likvidācijā. Visi šie projekti apkopo informāciju par vēsturisko piesārņojumu, kurš radies okupācijas laikā un varētu tikt attiecināts uz bijušās PSRS okupācijas sekām vides jomā.

SIA "Vides Projekti" 2006.–2008. gadam veiktajos pētījumos par tēmu "PSRS okupācijas režīma Latvijas videi nodarītie zaudējumi" savu sanācijas darbu metodiku balsta uz starptautisko un vietējo pieredzi, grupējot piesārņotās vietas atbilstoši piesārņojuma līdzībai un tā attīrīšanai ar līdzīgām metodēm. Līdz ar to piesārņotie objekti sagrupēti kategorijās nevis pēc

piesārņojuma rašanās vai tā agrākās piederības (militārais, rūpnieciskais, lauksaimnieciskais, komunālais), vai arī pēc piesārņotajām vidēm (zeme, pazemes ūdeņi, virszemes ūdeņi, ietekmētie augi un dzīvnieki), bet gan pēc sanācijas metožu pielietošanas. Pielietojot šādu metodisku pieeju, izvēlētas šādas piesārņoto un sanējamo vietu kategorijas: īpaši piesārņotas teritorijas, ar naftas produktiem piesārņotas teritorijas, sadzīves atkritumu izgāztuves, militārais piesārņojums, izmantotie Latvijas dabas resursi, ar pesticīdiem piesārņotas teritorijas un pārējie piesārņotie objekti un nodarītie kaitējumi.

Pats bīstamākais vēsturiskā piesārņojuma mantojums ir militārais piesārņojums militārajos objektos un to apkārtnē, kur iespējami arī sprādzienbīstamie priekšmeti un munīcija gan zemē, gan ūdeņos. Tāpēc vēsturiskā militārā piesārņojuma izpētei tika pievērsta īpaša uzmanība jau 20. gs. deviņdesmito gadu sākumā, apzinot un ierobežojot galvenos riskus, lai novērstu cilvēku upurus, sakaroties ar sprādzienbīstamiem priekšmetiem vai bīstamajām vielām, lai apturētu piesārņojuma tālāku izplatību vidē.

Komisijas uzdevumā ir izstrādāta videi nodarīto zaudējumu aprēķina metodika un datu bāze aprēķinu veikšanai.

Par kopīgiem Latvijas videi nodarītiem zaudējumiem kopsavilkumu plānots iekļaut Komisijas ziņojumā.

7. Dažādi pētījumi un aktivitātes vēstures izpētes jomā

Nr. p.k.	Nosaukums
Pētījumi	
1.	PSRS un Latvijas PSR represīvo iestāžu nodarītie zaudējumi Latvijai un tās iedzīvotājiem
2.	Krievijas Valsts ekonomikas arhīvā (Maskava) esošās informācijas apzināšana 2006. gada maijā. (Pētījuma rezultāti publicēti Latvijas Universitātes žurnālā "Latvijas Vēsture", 2006, nr. 3, 75.–83. lpp.)
3.	Latvijas bruņoto spēku likvidācijas rezultātā 1940.–1941. gadā nodarītie zaudējumi
4.	Fiziskas represijas pret Latvijas pareizticīgo, vecticībnieku, luterāņu, septītās dienas adventistu, katoļu, baptistu un netradicionālo konfesiju garīdzniekiem 1940.–1941. gadā.
5.	Latvijas reliģiskajām konfesijām PSRS totalitārā komunistiskā režīma periodā nodarītie zaudējumi
6.	Latvijas bibliotēku zaudējumi padomju okupācijas laikā 1944.–1945. gadam, I. Dreimane (eksp. H. Strods)
7.	Latvijas Republikas zelts Anglijas bankās 1940–1993.g.
8.	Latvijas muzejiem nodarītie zaudējumi
9.	PSRS okupācijas režīma radītie zaudējumi Latvijai. Lauksaimniecības produktu ražošana Latvijā un piegādes
10.	PSRS Bruņoto Spēku nodarītie zaudējumi Latvijai, kad tie 1944. līdz 1999. gadam atradās Latvijā
11.	PSRS okupācijas režīma radītie zaudējumi latviešu nacionālo partizānu karā
12.	PSRS okupācijas režīma radītie zaudējumi Latvijas kultūras pieminekļiem (1940.–1990. gads)
13.	Latvijas iedzīvotāju skaita zaudējumi Otrā pasaules karā: Latvieši Vācijā un tās okupētajās teritorijās (1941.–1945. g.), K. Kangars
14.	Izmaiņas Latvijas iedzīvotāju skaita sastāvā Otrā pasaules kara laikā (1939.–1945. g.): Migrāciju un karadarbības sekas
15.	Manuskripta "Deportēto Latvijas iedzīvotāju bēgšana no Sibīrijas specnometinājuma vietām", J. Riekstiņš, 2018
16.	Dokumentu krājums "PSRS okupācijas armijas noziegumi Latvijā 1940.–1990", J. Riekstiņš, 2020
17.	Latvijas attīrīšana no "pretpadomju elementiem" 1944.–1953., J. Riekstiņš, 2021
18.	Dokumentu krājums "Kadru tīrīšana Padomju Latvijā no 1944.–1953. gadam", J. Riekstiņš, 2022
Citas aktivitātes vēstures izpētes jomā	
18.	Dalība Latvijas un Krievijas ekspertu konsultācijās par LR valdības un KF valdības "Vienošanās par Latvijas apbedījumu statusu Krievijas teritorijā un Krievijas apbedījumu statusu Latvijas teritorijā"
19.	Memoriāla ekspertu darba apspriede "Gulaga nekropole: stāvoklis un attīstība", 2006. gada 19.–20. maijā Sanktpēterburgā
20.	Dokumentu krājumu tulkojums par datu uzskaitījumu, kurus bija aizliegts publicēt atklātos iespieddarbos, radio un TV, sagatavots priekšvārds, komentāri, teksta alfabētiskā rādītāja sastādīšana, tulkošana, pārbaude, pārrakstīšana, H. Strods, 2008
21.	Izdota grāmata "PSRS atklātos iespieddarbos, radio un televīzijas raidījumos publicēšanai aizliegto (datu) ziņu saraksts" (plašākais un bargākais 1970. gadā apstiprinātais un 7 gadus (līdz 1977. gadam) spēkā esošais PSRS cenzūras likums)

Iepazīti un apzināt materiāli:	
22.	1) PSRS Ministru Padome (1940–1958) 238025 lietas; 2) PSRS TKP evakuācijas padome (1941–1942) 549 lietas; 3) PSRS TKP Aizsardzības komiteja (1939–1941) 9109 lietas; 4) PSRS Glavlits (1940–1991) 7901 lieta; 5) PSRS IeM Galvenās pārvaldes cīņai pret bandītismu (1940–1950) 1316 lietas.

8. Starptautiskā konference "Iedomātā savienība: dezinformācijas loma PSRS un Krievijas politikā"

Šā gada 13. maijā Latvijas Nacionālajā bibliotēkā tika noorganizēta starptautiska konference ar mērķi analizēt dezinformācijas ietekmi uz sabiedrību pagātnē un mūsdienās, kā arī rast atbildes uz jautājumu, kā mazināt tās ietekmi nākotnē. Referenti runāja pārsvarā par Krievijas vēsturē propagandētiem naratīviem – ka Krievija esot tautu glābēja un "krievu pasaule" ir kas pārāks par Rietumu kultūru un morālajām vērtībām. Eksperti izteica viedokli, ka pēc PSRS sabrukšanas politiķi gan Latvijā, gan arī Rietumos pārāk maz pievērsuši uzmanību tam, kas notiek Krievijā, it īpaši pēc 2000. gada. Eiropieši pārāk maz apzinās ārvalstu dezinformācijas un iejaukšanās radītos draudus. Noslēgumā Eiropas Parlamenta deputāte Sandra Kalniete sniedza informāciju no Eiropas Parlamenta Īpašās komitejas attiecībā uz ārvalstu iejaukšanos visos demokrātiskajos procesos Eiropas Savienībā, tostarp dezinformāciju (INGE 2) 170 ekspertu atzinumiem par to, ka:

- svarīgi apzināties, kādu ietekmi atstāj nedraudzīgo valstu darbs ar savām diasporām Eiropā;
- svarīga ir digitālās jomas sakārtošana par spīti industrijas lobiju pretestībai;
- ļoti rūpīgi izturēties pret kibernetikas prasībām;
- ārkārtīgi svarīgi pienācīgi finansēt sabiedriskos medijus un faktu pārbaudītājus;
- nepieciešams valstīm aizliegt partijām saņemt naudu no ārvalstīm, kā arī sekot tā dēvētajai elites sagrābšanai vai uzbekšanai.

Bez visa tā ļoti svarīga ir patiesas informācijas, tai skaitā par vēsturi, paplašināšana un izplatīšana visos iespējamajos veidos, atbalstot to ar valsts finansējumu.

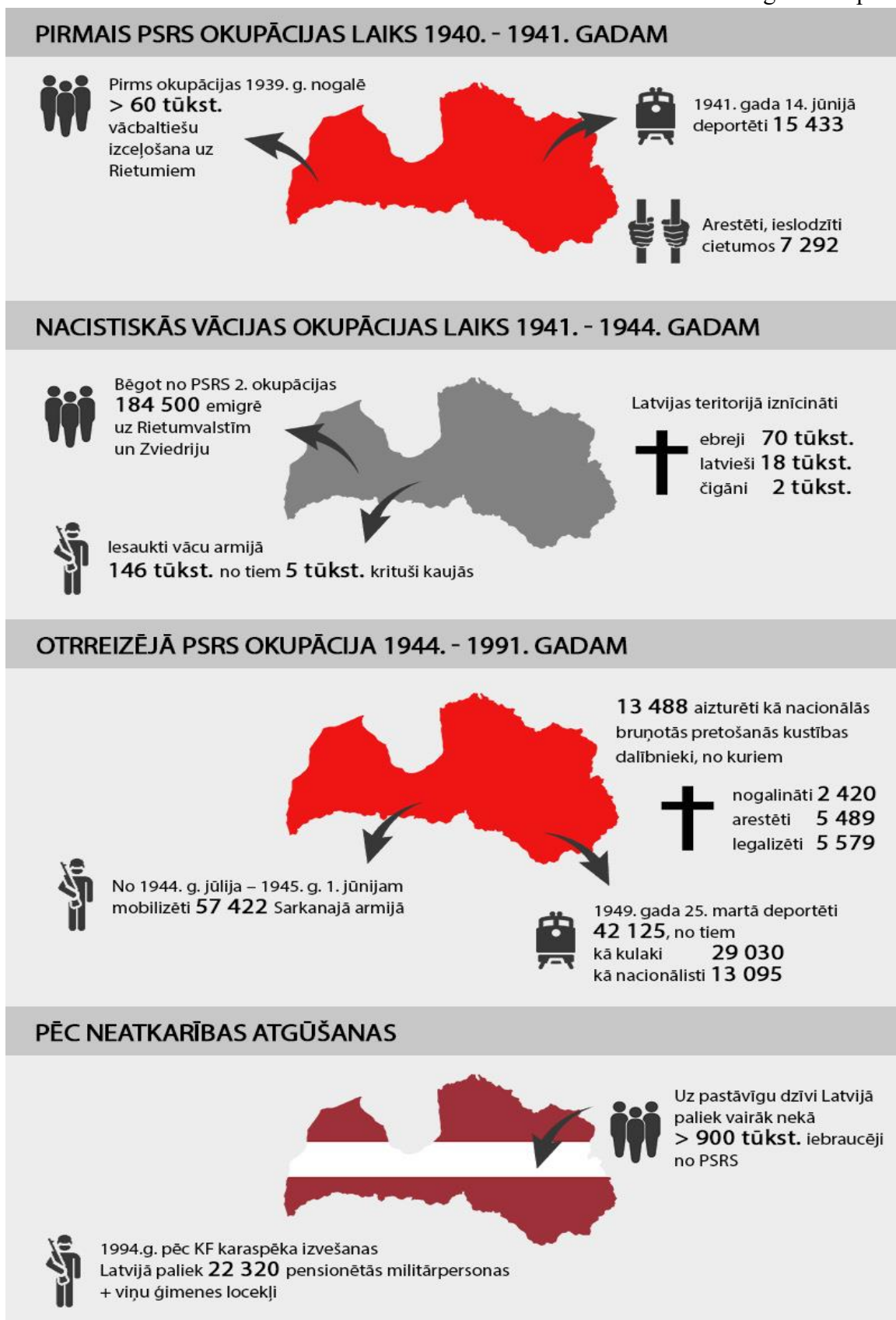
Komisijas priekšsēdētājs

Edmunds Stankevičs

R. Pazdere, 29521934
loib@inbox.lv

Pielikumi

1. attēls. Demogrāfiskie procesi

Informācijas apkopošanā izmantoti dati no:

1) J. Riekstiņa, B. Spridzāna, K. Kangera, H. Stroda, Z. Turčinska pētījumiem;

2) no grāmatām: „Aizvestie 1941. gada 14. jūnī””, „Aizvestie 1949. gada 25. marts”, „Latvijas vēsture”;

J. Riekstiņš, „Padomju impērijas koloniālā politika un Latvijas kolonizācija 1940.-1990.”

Kopējie Latvijas budžeta ieņēmumi
84,9 miljardi rubli

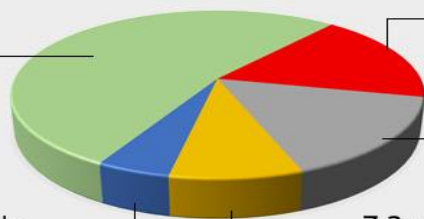

Latvijas budžetā paliek
44,3 miljardi rubli jeb 52 %

PSRS budžetam atdoti
40,6 miljardi rubļi
jeb **48 %**

44,3 miljardi rubļi Latvijas budžets

14,5 miljardi rubļi
paliek PSRS

13,3 miliarde ruble
militare cheltuieli

4,1 miljardi rubļu — atgriezts kā dotācija *

7,3 miljardi rubļu
atgriezts kā investīcijas *

ОКЛА Республика, Госбанка

Рпгв. СВОДЕН

Форма № 14

ГОДОВОЙ ОТЧЕТ

о доходах союзного бюджета и республиканских бюджетов союзных республик за 1947 год

Содержание	Сумма	Поступила доходов в виде (табл. № 10, ст. 6, 20, 21)			
		В союзный бюджет (табл. № 10, ст. 12)	В бюджет союзной республики (табл. № 10, ст. 13)		
		Руб.	Коп.	Руб.	Коп.
2	4	5		6	
1	2	2,839,457,369,06		552,664,816,06	
3	3	Виды и обороты			
4	4	Осуществления из прибыли предприятий			
5	5	Налоги			
6	6	Увеличение производительности			

182.	МИНИСТЕРСТВО ВОЗДУШНЫХ СИЛ СССР (ВНЕШ.)	22.990.177-57
183.	МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР.	145.230.645-60
185.	МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР (ВНЕШ.)	2.046.532-06
187.	МИНИСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАС- НОСТИ СССР.	82.639.526-16
189.	МИНИСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАС- НОСТИ СССР (ВНЕШ.)	1.000.475-52
195.	МИНИСТЕРСТВО ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ РЕСУРСОВ СССР.	292.330-60
195.	МИНИСТЕРСТВО МАТЕРИАЛЬНЫХ РЕСУРСОВ СССР.	655.361-19
	Итого по разделу 195.	947.691-79
	Итого по группе Н.	1.429.675.920-39
	Итого по дополнительному отчету -	1.505.678.704-37
	Итого по отчету формы №16.-	513.095.165-25
	Всего по балансовому отчету №8:-	2.018.779.949-62

Л. С. Зен.-
 1-2 экз.
 3 в дело
 Л. С. Зенков
 Л. С. Зенков
 2-1940 год.

Н.О. Управляющего Л.т. Республикан-
 ского Комитута Госплана СССР
 (С Е Г А Д)

Главный бухгалтер Л.т. Республи-
 канского Комитута Госплана СССР
 (С Е Г А Д)

Valsts	Daļa no kopējās ES budžeta resursu (2014)
Latvija	526 215 208 rbļ.
Lietuva	158 895 689 rbļ.
Igaunija	139 431 947 rbļ.

* Latvijas arhīvos atrodamie dokumenti apliecina, ka no PSRS budžeta atgrieztās finanses nekādā veidā nebija saistītas ar tautsaimniecības vai iedzīvotāju vajadzībām. Vislielākā daļa dotāciju un investīciju veidā tika novirzīta tiešajām militārajiem vajadzībām, Valsts drošības komitejai, spēcīgu pensjonāru uzturēšanai, citu represīvo institūciju uzturēšanai un PSRS militāri rūpnieciskā kompleksa pasūtījumiem, kaut arī PSRS budžetā liela daļa naudas bija noformēta zem nosaukuma "izdevumi sociāliem mērķiem". Avots: LVA, 202.f., 2. apr., 512. 5 lp.

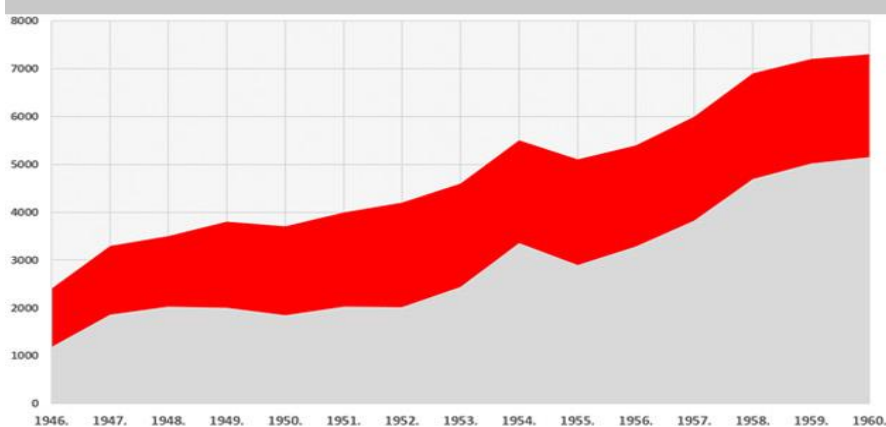

MOLOTOVA - RIBENTROPA PAKTA, JEB „NEUZBRUKŠANAS LĪGUMA” STARP PSRS UN VĀCIJU, SLEPENĀIS PIELIKUMS

German-Soviet Treaty of Friendship,
Cooperation and Demarcation showing
the new German-Soviet border.
The map is signed by Joseph Stalin
and German Foreign Minister
Joachim von Ribbentrop

PSRS MILITĀRIE IZDEVUMI LATVIJAS PSR BUDŽETĀ 1946. – 1990.

**MILITĀRIE
IZDEVUMI**

**CITI
IZDEVUMI**

PSRS KARASPĒKU DAĻU IZVIETOJUMS LATVIJAS TERITORIJĀ

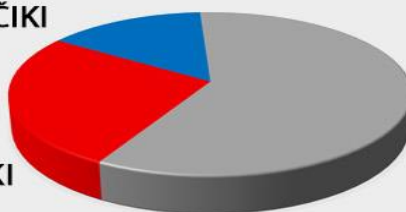
1991. GADA SEPTEMBRĪ LATVIJĀ ATRADĀS 51 348 PSRS BRUŅOTO
SPĒKU MILITĀRPERSONAS

7513 PRAPORŠČIKI

13 530 VIRSNIEKI

30 305 SERŽANTI
UN KAREIVJI

Avots: Latvijas vieta un loma PSRS ekonomikā - mīti un realitāte. G. Krūmiņš. 2015.g. Rīga
Latvija padomju militāristu varā, I.Upmalis. E. Tilgass, E. Stankevičs. Rīga, 2011.